

SÁNDOR MÁRIA

A XX. századi Berettyóújfalu, Zsáka és Debrecen a Barcsay-fotóarchívum felvételein

A Bihari Múzeumban elhelyezett dokumentumok egyik legkülönlegesebb egysége a Barcsay-fotóarchívum, amely főként id. dr. Barcsay László által készített fényképek negatívjait foglalja magában.

Id. dr. Barcsay László fiatal korában kezdett el fényképezni, visszaemlékezése szerint 1914-ben vásárolta meg első fényképezőgépét.¹ A fényképezést autodidakta módon sajátította el, és élete során folyamatosan képezte magát a témában.² Az elkészült képeket maga hívta elő.³

Fia, ifj. dr. Barcsay László gondosan megőrizte édesapja hagyatékát, a negatívarchívumot saját felvételeivel kiegészítette, és egyéni tematikus rendszerben, elcsomagolva,⁴ adatokkal kiegészített listával ellátva adta át a Bihari Múzeumnak 2006 őszén.⁵

1. kép. Barcsay és Barcsay, trükkfelvétel, 1936 körül (Gy. N. 887/20.)

1 Barcsay-emlékiratok, 1. I. rész 1. Az 1914-nél korábbra keltezhető felvételek alapján korábban is fényképezett Barcsay László, esetleg négy évvel idősebb bátyja révén kerülhetett be az archívumba néhány korábbi felvétel. (Erről lásd e kötetben Szabó Anna Viola írását.) A Bihari Múzeum 2008-ban megvásárolta a Voigtländer típusú gépet tartozékaival (Történeti tárgyi gyűjtemény, leltári szám: III. 2008.1.1–1.7.). Bár tárgy leírókartonján 1918-as vásárlási év szerepel, feltételezzük, hogy ez a gép lehetett dr. Barcsay László első készüléke.

2 Erről tanúskodik a Bihari Múzeumban őrzött Barcsay-féle fényképezési felszerelés gazdag szakirodalma. (Általános történeti dokumentumok tára, leltári szám: IV.2008.1.1–1.3.)

3 A fénykép-előhívási eszközök leltári száma: III.2008.6.1–11.5. (Történeti tárgyi gyűjtemény)

4 Az üveglemezeket az eredeti csomagolásban őrizte meg, és ezeket feliratozva adta át a múzeumnak.

5 A múzeum munkatársai gyarapodásinapló-számmal (GY. N.) látták el a negatívokhoz mellékelt listák alapján.

A negatívokból készült papírképeket albumba rendezve nagyrészt a Bagossy család őrizi.⁶

Mostani összefoglalónkban⁷ a Bihari Múzeum Barcsay-fotóarchívumában őrzött negatívok alapján időrendben, illetve tematizálva ismertetjük azokat a felvételeket, amelyek nem a család utazásaihoz köthetőek.⁸

A képek tartalmának beazonosítása a negatívokhoz átadott lista alapján történt⁹, amelyek egy részét – főként a zsákai témájukat – később pontosította az átadó.¹⁰ A felvételek idejének meghatározásához támpontot nyújt, hogy az üveglemezekre esetenként írtak dátumot, bár – mint azt ifj. Barcsay László is megerősítette – a lemezekre sokszor utólag kerültek a feliratok, így azokon szereplő dátum nem feltétlenül pontos.¹¹

6 A fényképalbumokban különböző méretben található papírképek esetleges sorrendben, minimális témamegjelöléssel vagy anélkül szerepelnek. Ezúttal mondok köszönetet a Bagossy családnak, hogy feldolgozó munkám során betekintheztem a tulajdonukat képező fényképalbumokba.

7 Korábban már született a Barcsay-fotóarchívumról egy általános ismertető (Sándor–Török 2008). Ez az írás a gyűjteményből példaként közöl néhány darabot. Ezenkívül a Zsáka monográfiája (Dankó 2002) publikált a helyi témájú képekről, továbbá a Berettyóújfalu Királyi Járásbíróság történetét bemutató kötet illusztrációként tett közzé néhány családi, illetve bírósági vonatkozású felvételt. (Pl. Bagossyné 2017, illetve Megyeri-Pálffy 2017). A járásbíróság témájú képek egy része szerepelt a Bihari Múzeum *Jog, törvény, igazság* c. kiállításán 2012-ben, amelynek anyaga a következő évtől a berettyóújfalu bíróság épületében nyert végső elhelyezést. A Zsákán készült képekből 2014 szeptemberétől 2015 végéig volt látható egy tablókiállítás a Rhédey-kastélyban ugyancsak a Bihari Múzeum rendezésében, mely anyag egy részét 2017 májusában ismét kiállította a kastély üzemeltetője.

8 Az utazásokról e kötetben Korompainé Mocsnik Marianna tollából olvashatnak ismertetést, a Barcsay-fotóarchívum összes felvételének elemzését pedig Szabó Anna Viola végezte el.

9 A listát ifj. dr. Barcsay László édesapja – részben magnószalagon, majd írásban (Barcsay-emlékiratok 1.) rögzített – visszaemlékezései alapján készítette a 2000-res évek elején.

10 „*En is, Apám is néhány időpontot csak becsülni tudtunk már, ha nem a felvétel idején karcolódott rá a lemezre.*” Ifj. dr. Barcsay László és Sándor Mária elektronikus levelezése a zsákai fotókiállítás készítése kapcsán. 2014. augusztus 23–szeptember 2. A szerző birtokában.

11 Amennyiben az itt ismertetett negatívon szerepel olvasható felirat, azt minden esetben lábjegyzetben közöljük.

2. kép. A kollégium tápintézete 1910 körül (Gy. N. 863/1.)

3. kép. Kisdiákok a csonka templom tornyán (Gy. N. 862/2.)

4. kép. Érettségi csoportkép (Gy. N. 862/13.)

5. kép. 60 éves érettségi találkozó (Gy. N. 898/3.3.)

Debrecen¹²

A Barcsay-fotóarchívum egyik nagyobb egysége a Debrecenben 1907 és 1922 között, id. dr. Barcsay László diákévei alatt készült felvételek.

Diákélet

Barcsay László 10 éves korától tanult a Debreceni Református Kollégium gimnáziumában, ahol 1917-ben tett érettségi vizsgát.¹³

A legkorábbi felvétel a negatívon szereplő felirat szerint 1908-ban készült, ám feltételezhetően mégis későbbi lehet, hiszen a Kollégium ún. tápintézeteinek kijáratán kiözönlő diákokat ábrázol.¹⁴ (2. kép) A tápintézet magasföldszintes épületét 1910 áprilisában adták át¹⁵, de már 1912/13-as tanévben két emeletet építettek rá.¹⁶

A debreceni diákéletből a „kisdiákok” többnyire a Nagyerdőre tett kirándulásait fényképezte,¹⁷ a „nagydiákok” életéből a szórakozásokat, kerti mulatságot, szalonnasütést stb. örökítette meg.¹⁸ A kirándulásokat ábrázoló felvételek közül egy csoportkép a református kistemplom bástyássá átalakított tornyán készült.¹⁹ (3. kép) A szórakozás témához kapcsolódik, az ajándékozói lista szerint korábbról, 1912-ből a biliárdozó „gimnazista” Barcsay Lászlót bemutató felvétel²⁰.

Az érettségi csoportképen²¹ megfigyelhető, hogy egyetlen leány járt Barcsay László osztályába.²² (4. kép) Itt kell megemlékeznünk 60 éves érettségi találkozóra alkalmából készült színes felvételekről.²³ (5. kép)

Barcsay László a jeles érettségi vizsga²⁴ után – néhány hét kihagyással – a Debreceni Magyar Ki-

12 A debreceni témájú képekkel kapcsolatban sok adattal segítette munkámat Szabó Anna Viola, akinek ezúton is köszönetemet fejezem ki.

13 Bagossyné i. m. 79. A kollégiumi diákéletéről lásd: Barcsay- emlékiratok I. 1. rész 9–10.

14 Gy. N. 863/1. A negatívon szereplő dátum: 1908. V. 20.

15 G. Szabó 1988: 384.

16 Az új emeleti részeket alakították ki 180 férőhelyes akadémiai internátust. Csohány 1988: 253.

17 Gy. N. 862/1., 5–6. A negatívokon szereplő évszám: 1911.

18 Gy. N. 862/7–13. A negatívokon szereplő évszám: 1915–18.

19 Gy. N. 862/2., a negatívon szereplő évszám: 1911. Ha azonban feltételezzük, hogy egy másik, a kistemplom tornyából felvett városkép (Gy. N. 861/3.) is ekkor készült, az azon látható épületek építéstörténetéből következtetve a csoportkép készítési ideje legkorábban 1913-ra tehető.

20 Gy. N. 862/4. Az ajándékozói lista szerint a felvétel készítésének ideje: 1912. augusztus. A pontos helyszín nem ismert, az ajándékozó a diákélethez kapcsolta, ezért a debreceni képekhez soroljuk. A listában szereplő kaszinó megjelenés ugyanakkor utalhat a zsákai kaszinóra.

21 Gy. N. 862/13. Az ajándékozói lista szerint a felvétel készítésének ideje: 1918.

22 Az VIII. osztályt 35-en végezték el. Karai 1917: 92–93.

23 Gy. N. 898/3. 1–7.

24 Karai i. m. 142.

6. kép. „Tea-club”, debreceni joghallgatók (Gy. N. 863/7.)

rályi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán kezdte meg tanulmányait.²⁵ A jogászhallgatók közül Barcsay a barátait, szobatársait örököltette meg portrékon,²⁶ illetve különböző beállított csoportképeken,²⁷ amelyeknek egy részén látszik a kollégiumi szoba berendezése is.²⁸ A 12 felvételtől hármon szerepel maga Barcsay László²⁹ (6. kép), illetve egyen egyik testvére, Barcsay Károly is.³⁰

Barcsay László joghallgatói éveivel kapcsolódik az a különleges felvétel, amely egy színpadképet ábrázol: az emlékiratok szerint Honthy Hannát a Márványmenyasszony c. darab címszerepében.³¹ A kép helyszíne a debreceni Vígszínház.³² (7. kép)

25 Bagossyné. i. m. 79.

26 Gy. N. 863/2–6. Barátai közül név szerint is említi többet, pl. Liszt Nándort, aki hírlapíróként, költőként, íróként vált a korban ismertté. Bővebben: lexikon.katolikus.hu 2000.

27 Gy. N. 863/7–12., ill. Gy. N. 873/6–11. A negatívokon szereplő évszámok: 1920–1922.

28 A jogászhallgatók elhelyezéséről ill. a diákéletéről lásd Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 10–11., ill. 17–18. A képek másik részének helyszíne feltehetőleg az Aranybika Szálloda. „Mi éltünk mint jogászok, többnyire a Bikában. Minden este ott ültünk.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 14. A diákszobákat ábrázoló egyik kép talán albérlés lehetett. (Gy. N. 363/8.)

29 Gy. N. 863/7., 863/11., 873/6. A Tea Clubnak (Gy. N. 863/7.) feltehetően a csikos nyakkendő lehetett a védjegye (Köszönöm Szabó Anna Violának, hogy felhívta rá a figyelmemet.)

30 Gy. N. 873/11. A negatívon szereplő dátum: 1925. VIII.

31 Gy. N. 873/13. Honthy Hannáról és Barcsay évfolyamtársáról lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 11–12.

32 Az Aranybika kamaraszínház-termét Heltai Jenő nyitotta meg 1918-ban Vígszínház néven. Taar 1986: 362. Itt játszották Honthy Hanna főszereplésével a Márványmenyasszony c. darabot 1918–19-ben. Színlapjai elérhetők a Debreceni Egyetem elektronikus archívumában pl.: dea.unideb.hu 1918 vagy 1919

7. kép. Honthy Hanna a Márványmenyasszony címszerepében, 1919 (Gy. N. 873/13.)

Városképek

A városképek közül minden valószínűség szerint a legkorábbi a nagytemplom hátsó homlokzatát ábrázoló üveglemez,³³ amely ugyan nincs datálva, de a háttérben láthatjuk a református kistemplom tornyát még sisakkal.³⁴ (9. kép)

A következő képünk időrendben feltételezhetően a református főgimnáziumot megörökítő felvétel.³⁵ Egy kép készült a református kistemplom tornyából: a nagytemplomot és a Piac utcát láthatjuk rajta.³⁶ A nagytemplom egyik tornyából vettek fel további két képet: az egyik a Kossuth tér felé, a Piac utca látképét mutatja villamossal, a másik a főgim-

názium felé, a Csokonai-szoborral.³⁷ Csak az utóbbi negatívon szerepel időpont (1912. X.), de a felvétel datálásának helytelen voltáról meggyőző a feltehetőleg vele egy időben készült képen látható az épülő, felállványozott, emeletes Aranybika Szálló.³⁸ (10. kép)

A korabeli városképnek két további dokumentumára hívnám fel a figyelmet: az egyik a nagyerdei víztornyot is megörökítő felvétel,³⁹ a másik a Pesti utca a Hatvan utcáról jövő villamos sínjével, villamosmegállóval, illetve a Hortobágy malommal.⁴⁰ (8. kép)

8. kép. A Pesti utcai villamosmegálló, háttérben a Hortobágy malom (Gy. N. 873/12.)

33 Gy. N. 861/6. A lemez két alsó sarka letörött.

34 A református kistemplom tornyáról a kupolát 1907. április 19-én szakította le egy vihar. Ezután építették át bástyásra a tornyot, azóta csonka templom az elnevezése. Várady 1991: 103.

35 Gy. N. 861/2. A református főgimnázium épületét 1913-ban vették használatba. G. Szabó i. m. 384. Az új gimnázium berendezéséről: Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 13.

36 Gy. N. 861/3. Évszám nélkül, feltehetően a Gy. N. 862/2. csoportképpel egy időben készült. A látképen az 1912-ben befejezett püspöki palota épülete is megfigyelhető, így legkorábban 1913 tavaszára datálható a felvétel. A püspöki palotának nevezett, református egyházi tulajdonú bérház 1912 novemberében fogadta első lakóit. Mazsu 1990: 63.

37 Gy. N. 861/4., ill. Gy. N. 861/5.

38 Gy. N. 861/4. Az Aranybika Szálló régi épületében a búcsúestet 1913 áprilisában tartották, az új, Hajós Alfréd tervezte emeletes épületet 1915. szeptember 4-én adták át. Balassa 1958: 70. A felvétel feltehetőleg a Kollégium egyik emeleti ablakából készült.

39 Gy. N. 861/1. A listán szereplő cím: Kísállomás víztornyossal. A negatívon szereplő dátum: 1914. IX. 20.

40 Gy. N. 873/12. A debreceni villamos-közlekedés 1911. március 16-án indulhatott meg. dkv.hu 2018

9. kép A nagytemplom, háttérben a még kupolás tornyú kistemplom (Gy. N. 861/6.)

10. kép. A Piac utca látképe a felállványozott Aranybikával, 1914 körül (Gy. N. 861/4.)

Bár a diákélethez kapcsolódik a beállított kép fő témája, amelyen az internátusi szoba ablakában „tanul” a joghallgató Liszt Nándor, de a háttérben lent az István gőzmalom látszik, illetve a Hüvelyes és a Gönczy utca házai.⁴¹ (11. kép)

Valószínűleg a művészi fotózást autodidakta módon, könyvekből tanuló ifjú Barcsay készítette a Nagyerdő fái ábrázoló téli képeket.⁴² Ugyancsak az erdőből fényképezve örökítette meg az orvosi egyetem főépületét, és egy további képen a klinikatelep egy másik épületét.⁴³ Ugyancsak a téli tájat mutatja egy kép, amely a felirata szerint a Fűvészkertben készült.⁴⁴

11. kép. Liszt Nándor az internátus ablakában, háttérben az István gőzmalom (Gy. N. 873/9.)

41 Gy. N. 873/9.

42 Gy. N. 873/1–3. évszám nélkül, ill. Gy. N. 862/3. A negatívon szereplő dátum: 1922. január.

43 Gy. N. 873/4, ill. Gy. N. 873/5.

44 Gy. N. 862/3. A Fűvészkert a mai Déri Múzeum helyén — korabeli nevén Pap taván — létesített kert volt, melynek területét 1807-ben jelölte ki Debrecen város akkori tanácsa. A kert a Református Kollégium felügyelete alatt állt és a természettudományos képzést szolgálta 1844-től 1922-ig. Közben megalakult a Kollégiumban a tudományegyetem, mely épületének elkészültével a Nagyerdőbe költözik. Ezzel a Kollégium fűvészkertje is elvesztette jelentőségét, majd a Déri Múzeum felépültével meg is szűnt. Botkert 2018.

Történelmi események

1918 őszén Barcsay László Debrecenben tartózkodott, és megörökített három, országos viszonylatban is jelentős helyi eseményt.

IV. Károly magyar király októberi 23-i debreceni látogatása alkalmából egy emeleti ablakból készülhetett az a felvétel, amely csak papírképen maradt ránk.⁴⁵ Ezen az látszik, hogy a király konflisa halad át tömegek sorfala mellett.⁴⁶

Az őszirozsás forradalom idején, 1918. október 31-én az emberek a Kossuth téren, az Aranybika Szálló előtt gyűltek össze.⁴⁷ A négy oldalán nemzeti-szín oszlopokon fellobogózott Kossuth-szobor körül polgári viseletben, többségében háttal álló férfiak tömegét látjuk két fényképen is.⁴⁸

Barcsay a forradalom későbbi, debreceni eseményét is megörökítette egy további fényképen, amely ugyancsak a főtér a helyszíné.⁴⁹ Ezen már fegyveres katonák vannak szintén háttal, illetve a Kossuth-szobor talapzatán állva, oldalnézetből. (12. kép)

12. kép. Őszirozsás forradalom Debrecenben (Gy. N. 877/3.)

45 Bagossy család tulajdona. Közölve: Bagossyné i. m. 80.

46 Barcsay a királyi látogatással kapcsolatos emlékeiről lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 13.

47 Fehér 1997: 420.

48 Gy. N. 861/7., illetve Gy. N. 861/8. Előbbi közölve Sándor – Török i. m. 43.

49 Gy. N. 877/3., a listában szereplő dátum: 1918. november. Az 1918-as őszi eseményekről lásd Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 13.

Zsáka

A Barcsay család negatívárában jelentős mennyiségű a szülőfaluban, Zsákán készült felvétel található.

Otthon, család

A legkorábbi családi csoportképet, amin Barcsay Károly gyermekeivel látható, 1905-ben készítette Vadon Ielkész fia.⁵⁰ A kép a családi ház falán függött, két üveglemezen is ránkmaradt reprodukciója.⁵¹ Egy másik kép a Barcsay gyermekekről – feltehetően a szülői ház udvarán készülhetett, 1907 táján – háttérben a kastély tornya látszik.⁵² (13. kép)

A család fiatalsága együtt szórakozott, a szünidőket együtt töltötték más helybeli értelmiségi családok saját, illetve rokongyermekeivel.⁵³ Egy helyi közös kirándulás,⁵⁴ illetve korcsolyázás és fakutyázás⁵⁵ emlékét őrzi egy-egy fénykép. (14–15. kép)

Zsákán 1912-ben nyílt meg a strandfürdő,⁵⁶ ide is gyakran jártak ki nyáron a fiatalok, társasággal és családdal is, ezt tanúsítja több felvétel is, a legkorábbi kb. 1914-ből.⁵⁷

1924-ben épült fel Zsákán a családi ház,⁵⁸ amelyről a Barcsay-fotóarchívum egy utcafronti képet őrzött meg,⁵⁹ egy másik a belső udvart mutatja.⁶⁰

Sok családi csoportkép készült itt ezután, amelyen az özvegy édesanya és gyermekei láthatók nagyrészt azok családjával, illetve a tágabb rokonsággal. Néhányon szerepel maga dr. Barcsay László is, ezeket a felvételeket vagy más személy készítette,

vagy a Voigtländer fényképezőgép óraszerkezetes önkioldóját használta.⁶¹ A családi csoportképek többnyire szabadteriek, az esetek többségében előre beállítottak, ilyen például az a sorozat, ami a Barcsay-ház hátsó lépcsőjén készült, két hűgát és édesanyját, valamint az újdonsült feleséget látjuk rajta.⁶²

A gyermekek megszületése után is gyakran járt ki a család Berettyóújfaluból Zsákára, minden vasárnap, illetve ünnepnapokon.⁶³ Ezek az alkalmon sokszor készült családi csoportkép: több darabon szerepel Barcsay Lászlóné Székely Anna édesanyja, az Erdélyből gyakran idelátogató nagymama, Székely Istvánné is.⁶⁴ Egy ugyancsak a hátsó tornác előtt készült felvételen pedig Barcsay Károlyné húga, Tóth Vilma és családja látható.⁶⁵

13. kép. A Barcsay gyerekek. Háttérben a zsákai Rhédey-kastély (Gy. N. 859/2.)

50 Vadon Géza akkori egyetemi hallgató, Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 1.

51 Gy. N. 859/1., ill. Gy. N. 886/1.

52 Gy. N. 859/2.

53 „Az úrigyerekek a parasztyerekekkel nem jártak össze, csak egy párat vettek be, a jobb paraszti családból valókat... De jöttek nyáron a rokongyerekek, jöttek az orvoshoz, jegyzőhöz nyaralni, akkor az szokás volt.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 8.

54 Gy. N. 859/23. Listában szereplő cím: „Zsákai fahíd, társasággal, 1926 körül”.

55 Gy. N. 865/6. „Barcsay lányok szánkóznak”.

56 Dankó i. m. 59.

57 Pl. Gy. N. 884/3. 1914. A képen éppen a medence mellett kártyáznak a fiatalok, köztük Bonczos Miklós későbbi országgyűlési képviselő, a Lakatos-kormány belügyminisztere. „A jegyzőnek a rokona volt az a Bonczos Miklós... minden nyarat ott töltött Zsákán.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 8. További zsákai strand témájú képek: Gy. N. 872/15. (Felirat a képen: Cserkészek a fürdőn), Gy. N. 872/15., Gy. N. 867/15., 859/31, 877/6.1–2. Ezekből kettő közölve Dankó i. m. 58–59.

58 A házat „a korán elhunyt rektor Károly jogász és néhány évig vállalkozó fia építtette özvegy édesanyjának és fiatalabb testvérei számára”. Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. augusztus 28. A szerző birtokában.

59 Gy. N. 887/1. Az átadott lista szerint a készítés ideje: 1926.

60 Gy. N. 859/24. A listában ez a cím szerepel ennél a képnél, kérdőjellel: Zsákai ház udvar a templom közelében. A készülő zsákai fotókiállítás kapcsán már ifj. Barcsay László azt írta a felvételtől, ez a Barcsay-ház belső udvara. Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. szeptember 2. A szerző birtokában.

61 A készülék e tartozéka is bekerült a Bihari Múzeumba. (Történeti tárgyi gyűjtemény, leltári szám: III.2008.1.7)

62 Gy. N. 887/5–7. A lista szerint a felvételek készítése ideje: 1926.

63 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 29.

64 Gy. N. 887/8., és 9., ill. Gy. N. 886/7., és 8.

65 Gy. N. 859/29.

14. kép. Zsákai fahíd, társasággal (Gy. N. 859/23.)

A szülői ház a helyszíne annak a családi képnek, amelyen a terített asztal mögött látható a teljes család.⁶⁶ Az egyik felvétel készítési dátumát pontosan ismerjük: 1933. július 3. Ekkor volt Barcsay Margit és Páll Dezső református lelkész esküvője, ez alkalomból készült a csoportkép.⁶⁷

A zsákai Barcsay-ház udvarán készült még számos „beállított” fotó, amelyen a családtagokkal együtt a háziállatokat is megörökítik.⁶⁸

A zsákai családi fotóknak egy másik fontos helyszíne a kert, amely a Fehér-tó határrészen volt található.⁶⁹ Két szüreti csoportképet is készített itt Barcsay László: az egyik 1920-ból való,⁷⁰ a másik 1929-ből.⁷¹ A Zsákán készült családi képek egy különleges csoportja a belső térben beállítással komponált felvételek, amelyek egy-egy tevékenységet beállítva a korabeli polgári lakásbelsőket is megmutatják. Az egyik legkülönlegesebb ilyen a Barcsay Károlyné konyháját megörökítő felvétel.⁷² A család

három női tagja (anya, lánya, unoka) és egy cseléd látható, főzés közben. Figyelemre méltó a konyha berendezése, a berakott tűzhely, az edények, a falon a hímzett feliratos falvédők, fűszertartók. A szobabelsőt is láthatjuk egy másikon,⁷³ az üveges szekrény, íróasztal, a három Barcsay lány pedig olvas. A szoba a helyszíne annak a képnek is, amelyen Barcsay Lászlóné Székely Anna varrógépen varr, mellette kisleánya.⁷⁴ Egy felvételen pedig Barcsay Margit férjével, gyermekükkel és Barcsay Károlynéval éppen étkeznek az asztalnál.⁷⁵

15. kép. Barcsay lányok a jégen (Gy. N. 865/6.)

66 Gy. N. 867/26. Az átadott lista szerint a dátum 1928.

67 Gy. N. 869/5.

68 Pl. Gy. N. 887/13.

69 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 1.

70 Gy. N. 866/12. Szüret a Patkón. Közölve Dankó i. m. 75. illetve első borító.

71 Gy. N. 884/2. A képen szereplő felirat: 1930

72 Gy. N. 865/1. Közölve Sándor – Török i. m. 40.

73 Gy. N. 867/25. A lista szerint Barcsay Károly ref. fitanító lakószobája lányával.

74 Gy. N. 884/6.

75 Gy. N. 859/35.

Portrék

Barcsay László több képet is készített családtagjairól. Ahogyan azt a csoportképeknél jeleztem, ezek is adalékul szolgálhatnak a polgári viselet tanulmányozásához. Édesanyját megörökítette a tűzhely mellett állva⁷⁶, a szőlőskerti kunyhó előtt⁷⁷, olvasás közben⁷⁸ és a falubéli ház virágoskertjében is.⁷⁹ Édesapja egy igazolványképéről készült reprodukciója került be a múzeum gyűjteményébe negatívon.⁸⁰

Egyetlen fivérééről, Károlyról hat portré maradt ránk az 1910-es és 20-as évekből, ebből az első – „kalapban, szivarral” – az 1910-es évek második felében készülhetett.⁸¹ Két portrén is megörökítette bátyját katonatiszti egyenruhában: az egyik hadnagyként, a másikon már főhadnagyként.⁸² (16. kép) Három üvegnegatívon ifj. Barcsay Károlyt cserkészegyenruhában láthatjuk.

Barcsay László leánytestvéreit is megörökítette többször, önmagukban is és együtt is. Mindegyik Barcsay lányról készült „magyar ruhás” kép⁸³. Amáliáról ezenkívül öt portré maradt ránk⁸⁴ negatívokon, Ilonáról egy⁸⁵, és Margitról is egy.⁸⁶ Sógoráról, Páll Dezső lelkészről is készített egy portrét 1931 körül.⁸⁷

A fiatal Barcsay Lászlóról öt portréfelvétel került be: a gimnazista micisapkában, a kertben ülve⁸⁸,

„zsirardi” kalapban⁸⁹, sétapálcával⁹⁰, a joghallgató ugyancsak zsirardi kalapban, illetve 1919 körül.⁹¹

Zsákai arcok

Barcsay László a szülőfaluja lakói közül többeket is megörökített, ám néhány személyt már utólag sem sikerült beazonosítani. A következő portrék szereplőit ismerjük: id. Jankó Gyula⁹² és ifj. Jankó Gyula⁹³ patikusok, Popa Nestor ortodox lelkész.⁹⁴ A Barcsay-fotóarchívum negatívjain fentmaradt Sárvári Imre zsákai körzeti orvos családjáról egy kép, illetve a doktorról „kétkerékű taligáján” két felvétel.⁹⁵ Dr. Marton András és családjáról, illetve az Eszenyi családról is két-két fotó készült.⁹⁶

Néprajzi szempontból érdekes a Görög János juhászt a nyájával a falu határában ábrázoló felvétel.⁹⁷ (17. kép)

16. kép. Barcsay Károly főhadnagy (Gy. N. 877/2.)

76 Gy. N. 886/5. A lista szerint a dátum: 1925.

77 Gy. N. 859/18. 1920 körül.

78 Gy. N. 883/7. Rákarcolt évszám: 1931.

79 Gy. N. 887/15.

80 Gy. N. 889/1.

81 Gy. N. 859/19. A listában szereplő dátum: 1915 körül, a képre 1919-es évszám van karcolva.

82 Gy. N. 877/1. „Barcsay Károly főhadnagy tanul, 1916”, ill. Gy. N. 877/2. Barcsay Károly mindössze 20 évesen, 1914. október 26-tól az év decemberéig Péterváradon a császári és királyi 37. közös gyalogezredben szolgált, mint önkéntes gyalogos. 1914 decemberétől 1915 májusáig Fiumében a hadtest tiszt iskoláját végzi, vizsga alapján tartalékos tiszt kinevezést kapott. A végzést követően 1915. szeptember 10-ig Óbecsén, a 37-es gyalogezred kiegészítő parancsnokságán tartózkodott, ahonnan az orosz frontra került, mint zászlós, szakaszparancsnok. Itt kapott szeptember 14-én reggel két lövést, amelynek következményeképpen 1915 novemberétől 1916 júniusáig Debrecenben a 6. helyőrségi kórházban kezelték. (Visszaemlékezések szerint a tüdőlövésből adódó lábadozása alatt folytatja egyetemi tanulmányait). Felépülése után, 1916 júniusától októberéig Belgrádban, mint hadnagy szolgált a 37. gyalogezred kiegészítő parancsnokságán. Októbertől 1917 májusáig az olasz fronton, az isonzói csatákban harcolt mint hadnagy, szakaszparancsnok. Ezt követően decemberig hasonló beosztásban, a román fronton teljesített szolgálatot, majd újra visszatért az olasz frontra mint főhadnagy, szakaszparancsnok, és 1918. november 3-án tartalékos főhadnagyként szerelt le. (Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára AKVI 1894/82. – Köszönetet mondok Csarkó Imre és Török Péter munkatársainknak, hogy kutatásaik eredményét közölhettem.)

83 Gy. N. 859/3–5. 1916 körül.

84 Gy. N. 859/8–13. Ez utóbbi reprodukció.

85 Gy. N. 859/13. 1915 körül.

86 Gy. N. 859/16. 1930 körül.

87 Gy. N. 884/5. 1931

88 Gy. N. 886/2., 1912 körül.

89 Gy. N. 886/3. A merev, ovális, lapos tetejű és keskeny, vízszintes karimájú szalmakalap Girardi bécsi színészről kapta a nevét.

90 Gy. N. 886/2., 1916 körül.

91 Gy. N. 889/2., 1918 körül, illetve Gy. N. 883/1.

92 Gy. N. 867/18. A síkfilmen szereplő dátum: 1919. V. 6. Közölve Dankó i. m. 60. Id. Jankó Gyula 1896-ban nyitott patikát Zsákán, amelyet 1919-ben bekövetkezett haláláig vezetett. Jordán 1996: 85.

93 Gy. N. 867/18. A negatívon szereplő dátum: 1923. VI. Ifj. Jankó Gyula apjához hasonlóan gyógyszerészetet tanult, de csak tanulmányai befejeztével, 1926-ban vette át édesapja patikáját, amit addig Wolf Lajos üzemeltetett. Jordán i. m. 85.

94 Gy. N. 867/20. Közölve: Dankó i. m. 73. A negatívon szereplő szöveg: 1919. V/6. „A zsákai utolsó oláh pap.” Popa Nestor 1919-től 1936-ig szolgált Zsákán (Dankó i. m. 135.), így nyilván csak 1936 után került a negatívra a felirat.

95 Gy. N. 864/3., ill. 864/1. és 2. (előbbi közölve: Dankó i. m. 83.) Sárvári Imre 1927 és 1937 között szolgált Zsákát körorvosként. Dankó i. m. 136.

96 Gy. N. 864/4–5., ill. 6–7.

97 Gy. N. 872/16. Zsáka juhászati hagyományai jelentősek voltak. Lásd Jordán 2000, ill. Uó 2001.

17. kép. Görög János juhász a nyájával (Gy. N. 872/16.)

18. kép. A Rhédey-kastély bejárata (Gy. N. 865/9.)

19. kép. Leégett ház, lajtos kocsival (Gy. N. 872/9.)

20. kép. Vályograkások Zsáka határában (Gy. N. 866/1.)

Falukép

Zsáka 1910-es–1920-as évekbeli településképét a Barcsay-archívum több felvétele is rögzítette. Az egyik a zsákai főutcát láthatjuk, a Barcsayak beazonosítása szerint az 1910-es években.⁹⁸ (21. kép)

Barcsay kedves témája volt a behavazott falu, több ilyen jellegű kép a 1929-es rekordmennyiségű hóban készült.⁹⁹ A falu látképét más évszakban is több ízben fényképezte: kétszer a református templom látszik távolról,¹⁰⁰ egy másikon a kastély.¹⁰¹

A település szimbólumát, a Zsáka belterületén álló kastélyt 1858-ban építette Rhédey Gábor. Az örökösöktől 1908-ban vette meg Almásy Imre.¹⁰² Két különböző időpontban készített kép a főutcával együtt örökíti meg az épületet.¹⁰³ A kastély belső terében két felvétel készült¹⁰⁴, a szereplőket (egy fiatal férfi a zongora mellett és egy fiatal lány lanttal, továbbá két férfi egy kislánnyal, és a lanton pengető szakáccsal) eddig még nem sikerült azonosítani, ahogyan azt sem tudjuk biztosan, mikor készült a kép. Annyi bizonyos, hogy a következő külső, a kastély bejáratánál készült fotó¹⁰⁵ egyik szereplője, a szakács, illetve a kétlovas kocsin ülő kisleány ugyanaz, mint a belső fényképen. A kocsibejáró még egy külső képen látható, szereplő nélkül.¹⁰⁶ A kastély előtt készült egy olyan felvétel is, amelyen sebesült katonák látszanak,¹⁰⁷ illetve egy későbbi, a kastély hátsó parkjában ülő társaság, háttérben az épülettel.¹⁰⁸ (22. kép)

A falu egyik leégett házát örökítette meg egy felvétel, az épület mellett a tűzoltásra használt lajtoskocsi is látszik.¹⁰⁹ (19. kép)

Zsáka lakóházai és melléképületek vályogból készültek, a település határában sokan foglalkoztak vályogvetéssel.¹¹⁰ Vályogvető gödröket és nem szokványos, ház alakú vályograkásokat örökít meg egy felvétel.¹¹¹ (20. kép)

98 Gy. N. 866/3. Az üvegre karcolt dátum: 1913 aug., a listában 1916 szerepel.

99 Gy. N. 872/5–8., 877/4–5.

100 Gy. N. 865/2. és 3.

101 Gy. N. 887/2.

102 Jordán 1996: 46.

103 Gy. N. 884/1., ill. Gy. N. 887/16. Az előbbi képen még az utca burkolatlan, a kastélykert kapujához híd van építve, a második felvétel később készülhetett.

104 Gy. N. 867/16. és 17.

105 Gy. N. 865/9.

106 Gy. N. 865/10.

107 Gy. N. 865/11. A lista szerint első világháborús katonákról van szó.

108 Gy. N. 872/13.

109 Gy. N. 872/9. Zsákán 1892-től működik önkéntes tűzoltó egylet. Jordán 1996: 88.

110 Dankó i. m. 117. Sokszor előfordult az is, hogy egy házasodni készülő legény házához a vályogot maga vetette ki, rokonsága, legénybarátai segítségével. Uo.

111 Gy. N. 866/1. A negatívra karcolt dátum: 1912. Közölve: Dankó i. m. 63.

21. kép. Zsáka főutcája (Gy. N. 866/3.)

22. kép. Társaság a zsáka kastély kertjében (Gy. N. 872/13.)

23. kép. A zsákai harang leszerelése, 1917 (Gy. N. 866/6.)

24. kép. A falusiak búcsúja harangjuktól (Gy. N. 866/7.)

25. kép. „Indul a harang, siratja Zsáka” (Gy. N. 866/8.)

A református templom tornyának renoválását örökíti meg egy fénykép, valamikor a 20-as években.¹¹²

A temetőből id. Barcsay Károly síremlékének eredeti állapotát láttató kép is bekerült a múzeumba.¹¹³ A sírkő mellett álló, iskolás fiút ábrázoló gipszszobrot az 50-es években ismeretlenek összetörték.¹¹⁴

Események

A zsákai témájú eseményfotók többnyire egy-egy családtag közreműködőként való részvétele miatt készültek.

1917-ben a zsákai templom harangját is elvitték beolvasztani hadi célokra. Három felvétel is kapcsolódik ezen eseményhez: az egyikben a református templom tornyát látjuk, a kapu előtt bámmészködők nézik, hogyan zuhan a harang a magasból.¹¹⁵ (23. kép) Egy másikon a koszorúkkal feldíszített harangot állják körbe az egyházközség tagjai: nagyrészt asszonyok és leányok, illetve a gyerekek körben ülnek.¹¹⁶ (24. kép) A harmadik kép pillanatfelvételnél készült, már a szekéren lévő harangot látjuk, körülötte a falubeliek.¹¹⁷ (25. kép)

Az archívumban találunk egy felvételt, amely Képviselőválasztás, 1912 aláírással jelent meg a Zsáka monográfiában,¹¹⁸ ám ifj. dr. Barcsay László szerint a lovas kocsis menet a harangot kíséri az ágyúöntőbe,¹¹⁹ ennek megfelelően az előbbi képekhez fűzött dátumot írta a múzeumnak átadott listába is.

Az édesapát, Barcsay Károly rektort még egy csoportképen láthatjuk, amely szintén nem családja, hanem a falubeliek körében: a zsákai legénykórus tagjai között ülve.¹²⁰

A román hadsereg elvonulása után érkezett a községbe a nemzeti hadsereg, 1920 márciusában. „Jött egy rendelkezés, hogy ünnepélyesen kell

112 A templomban 1925-ben volt egy teljes körű külső-belső felújítás, de nem bizonyítható, hogy a felvétel akkor készült. Az 1944-ben átvonuló szovjet csapatok a templomból más egyébbel együtt a presbiteri jegyzőkönyvet is magukkal vitték. Jordán 1996: 25.

113 Gy. N. 867/24.

114 A család ezután szállította át a hamvakat és a megmaradt sírkövet az új temetőbe. Jordán 1996: 37.

115 Gy. N. 866/6.

116 Gy. N. 866/7. A listában szereplő dátum: 1917. VII. 5. Közölve Dankó i. m. 69., ill. Jordán 1996: 114. (Forrásmegjelölés nélkül)

117 Gy. N. 866/8.

118 Dankó i. m. 68.

119 Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. szeptember 2. A szerző birtokában

120 Gy. N. 866/2. A listában szereplő dátum: 1913. Közölve: Dankó i. m. 61.

fogadni a bevonuló magyar katonaságot... Horthy-tollas lovastiszt vezette őket, a többiek mind bakák voltak. Barcsay Károly vállalta, hogy fogadja őket... Száz-kétszáz ember lehetett, Károly elmondta a beszédét.¹²¹ A falu népének nemzetiszín lobogókkal való kivonulását örökíti meg az egyik kép,¹²² egy másik a katonák előtti beszéd közben készült.¹²³ (27–28. kép) Megőrzött a családi archívum még egy felvételt, amelyen Barcsay Károly éppen beszédet tart, nagyobb tömeg előtt a főtéren.¹²⁴ Az archívum átadásakor készült listában ifj. Barcsay László ezt a címet adta: *Népgyűlés 1912-ben*, később viszont úgy gondolta, nagybátyja „csak a fogadáson vett részt 1918-ban”, ezért ezzel az eseménnyel hozza összefüggésbe a kép készítését.¹²⁵

A templom orgonájáról is készült felvétel¹²⁶ (29. kép) és a zsákai első autóbusz¹²⁷ is megörökítésre került.¹²⁸

Egy pillanatfelvételen a legkisebb Barcsay lány, Margit látható 1929-ben, a gyermekek mellett tanítónőként az elemi iskolások szabadtéri tornavizsgáján.¹²⁹ (26. kép)

27–28. kép. A nemzeti hadsereg fogadása (Gy. N. 872/12., Gy. N. 866/11.)

26. kép. Barcsay Margit tanítónő tornavizsgát tart (Gy. N. 866/13.)

29. kép. A zsákai református templom orgonája (Gy. N. 866/4.)

121 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 15.

122 Gy. N. 872/12. Közölve Dankó i. m. 68. Itt tévesen ez a képaláírás szerepel: Képviseleválasztás 1912-ben.

123 Gy. N. 866/11. Közölve Dankó i. m. 71.

124 Gy. N. 872/10.

125 Ifj. dr. Barcsay László és Sándor Mária elektronikus levelezése a zsákai fotókiállítás készítése kapcsán. 2014. augusztus 23–szeptember 2. A szerző birtokában.

126 Gy. N. 866/4. A lista szerint a készítési dátum: 1913. Új orgonát 1911-ben készített az egyházközség, amit 1924-ben újjáépítettek. Jordán 1996: 35.

127 A Debrecen–Berettyóújfalu–Békéscsaba autóbuszjárat menetrendjébe 1934-ben kapcsolták be Zsákát. A későbbiek során ez az autóbuszjárat vált a zsákai ingázók jellemző közlekedési eszközévé. Dankó i. m. 76.

128 Gy. N. 872/3. A listában szereplő képhez tartozó dátum: 1934. Közölve: Dankó i. m. 79.

129 Gy. N. 866/13. A képen szereplő dátum: 1930. Dankó i. m. 81.

Berettyóújfalu

A fiatal Barcsay 1922 tavaszán joggyakorokként került először a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságra, majd egyetemi tanulmányai befejeztével – félévnyi miskolci szolgálat után – ugyanitt dolgozott folyamatosan 1941-ig, egészen az elnöki címig haladva előre a ranglétrán.¹³⁰ A Barcsay-fotóarchívum berettyóújfalui témájú felvételei jórészt ebből az időszakból valók.¹³¹

30. kép. A Kossuth utcai udvaron, 1933 (Gy. N. 888/6.)

31. kép. A Vécsey utcai udvaron, 1939 (Gy. N. 883/14.)

130 Bagossyné i. m. 82. Id. dr. Barcsay Lászlót Nagyvárad Magyarországhoz való visszakérülésével a történelmi megyeszékhelyre helyezték át, és csak 1944-ben került vissza újra Berettyóújfaluba. A háború után kezdődtek hivatali meg-hurcoltatásai, végül 1950-ben nyugdíjazták, majd alig egy évvel később nyugdíját is megvonták, fizikai munkából és zenetanításból tartotta el magát. Ügyvédként csak 1954 és 1969 között praktizált. Bagossyné i. m. 84–89.

131 Váradi alelnöksége alatt sem költözött a megyeszékhelyre, vonattal járt át mindennap munkába. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 32.

Család

Barcsay 1926-ban kötött házasságot Székely Anna tanítónővel, két gyermekük született: Anna (Anikó) 1927-ben, László 1929-ben.¹³²

A családi fényképeknek két berettyóújfalui helyszíne van: a család első lakóhelye, a Kossuth utca 26. szám, és a későbbi, a fiatal Barcsay által építtetett Vécsey utcai lakóház, ahova 1937-ben költöztek át.¹³³

Az édesapa mindkét gyermekét újszülött kortól fényképezte.¹³⁴ Számos képen a testvérek együtt szerepelnek¹³⁵, néhányon rokonnal, szomszéd gyermekekkel.¹³⁶ A kicsiket többször játékaikkal együtt (30. kép) láthatjuk¹³⁷, leginkább beállított „életképeken”, nem ritkán a pesztonkákkal¹³⁸, szakácsnővel¹³⁹ együtt.

A Kossuth utcai lakóház udvarát több évszakban is megörökítette a családfő.¹⁴⁰ Itt csoportképek is készültek, ezeken a szűk családon és a pesztonkákon kívül a gyakran Berettyóújfaluba látogató Székely nagymama,¹⁴¹ illetve a szülők testvérei láthatók. A Gacska-kerti telek, majd a későbbi itt felépített lakóház is színhelye sok családi felvételnek.¹⁴² (31. kép)

A Barcsay-fotóarchívum berettyóújfalui képei között több portrét is találunk. A már említett gyermekekről készült felvételeken kívül Barcsay László feleségéről¹⁴³, illetve a pesztonkáról.

Berettyóújfalui lakosként is készített képeket a testvéreiről.¹⁴⁴ A családtagok korábbi fotóiról készített reprodukciók negatívjai is fennmaradtak.¹⁴⁵

A felnőtt gyermekekről már lényegesen kevesebbet, de szintén találunk felvételeket a gyűjte-

132 Bagossyné i. m. 83.

133 Uo. A Kossuth utca 26. szám alatti ház dr. Barcsay Károly tulajdona volt, ő vásárolta keresztfiának, Lacikának születésekor ajándékba a telket a Gacska-kert nevű településrészen, ahol aztán a Vécsey utcai lakóház felépült. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 28.

134 A fiatal szülők leggyakrabban a kisgyermeküket fényképezik. Musello 1983:37. Anikóról 19 db önálló portré (ebből: bölcsőben Gy. N. 890/1–2., 11 évesen: Gy. N. 883/12.) Lacikáról ugyancsak 19 portré készült (ebből: bölcsőben: Gy. N. 890/8. 14 évesen: Gy. N. 885/12.)

135 Pl. Homokozás: Gy. N. 885/8. teknőben: Gy. N. 884/7.

136 Pl. Gy. N. 890/13. vagy Gy. N. 885/9.

137 Pl. Gy. N. 888/5. és 6. vagy Gy. N. 883/13. és 14.

138 Pl. Délutáni alvás, 1931 (Gy. N. 882/7.) A képen a két gyermek és Róza, földesi pesztonka és Nagy Juliska.

139 Sági Margit szakácsnő pl. Gy. N. 882/2., 5., 11.

140 Nyáron: Gy. N. 888/1., télen: Gy. N. 888/2., 3.

141 Gy. N. 887/9.

142 Gy. N. 859/37–38., ill. Gy. N. 860/1–17., 30–31.

143 1948-ban 1951-ben Sopronban, valószínűleg az ifj. Barcsay László készítette édesanyjáról (Gy. N. 886/14. és 15.)

144 Pl. Károly idősebb kori portréja: Gy. N. 883/8., 886/23.

145 Id. Barcsay Károlyról: Gy. N. 889/1, felesége szüleiről: Gy. N. 884/13, továbbá testvéreiről, Amáliáról és annak férjéről, Bagossy Sándorról: Gy. N. 886/9., illetve Gy. N. 889/6. és 7., és Barcsay Ilonkáról: Gy. N. 889/5. Ifj. Bagossy Sándor-ról mint hadbíróról: Gy. N. 886/21.

ményben.¹⁴⁶ Az archívumba továbbá bekerült id. dr. Barcsay László több portréja is.¹⁴⁷

A későbbi családi képek közül különösen figyelemre méltó az, amelyen a hivatalától megfosztott bíró és fia napszámosként szerszámokkal a kezükben láthatóak 1952-ben.¹⁴⁸

Társaság

Berettyóújfaluban is kialakult a házaspár társasági élete.¹⁴⁹ Az emlékiratokban emlegetett összejövetelek közül csak egy bírósági szalonnasütést örökített meg a járásbíró.¹⁵⁰ A képeken a baráti társaságból megjelenik Barcsayné lánykori barátnője, Hegyessy Gergelyné „Csuti” polgári iskolai tanárnő, illetve férje, aki ebben az időben vármegyei aljegyző,¹⁵¹ később a Biharkeresztesi járás főszolgabírája volt.¹⁵² A képek 1926 nyarán, a házasságkötés előtt fél évvel készültek¹⁵³, a baráti társaságot asztal mellett ülve, illetve négyőjüket egy kirándulás alkalmával láthatjuk.¹⁵⁴ (32. kép) A hivatali munkatársak közül Móricz István járásbíró és felesége portréja¹⁵⁵ került be a Barcsay-fotóarchívumba.

32. kép. „Repül a kalap” (GY. N. 869/6.)

146 Gy. N. 883/18, Gy. N. 886/15., 20. és 22. Reprodukció a fiatalember ifj. Barcsay Lászlóról: Gy. N. 886/21.

147 Gy. N. 883/11., 889/3. és 4., illetve 886/24. és 25.

148 Gy. N. 886/19. Közölve: Bagossyné i. m. 88.

149 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 27.

150 Gy. N. 868/4. Legalábbis a Barcsay-fotóarchívumba ez az egy kép került be.

151 Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1927: 37., 1934: 57.

152 1940-ben nevezték ki főszolgabírónak. Magyar Lapok 1940. nov. 30. 8. 1932–39 között Bihar vármegye főispánjának titkára. (Lásd: Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1932: 42., 1938: 55.)

153 A házasságkötés pontos dátuma 1926. december 11. Házassági anyakönyv. Berettyóújfalvai Református Egyházközség irattára. 59/1926 bejegyzés. Az adatot köszönöm Majláth József tiszteletes úrnak.

154 Gy. N. 869/1–2., ill. Gy. N. 869/6. (Az udvarlás időszakáról szóló leírást lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 19–20.)

155 Gy. N. 884/16–17.

Járásbíróság

Id. dr. Barcsay László munkahelyét is megörököltette. Az egyik legismertebb és legtöbbször közölt kép az épület utcafrontjáról készült.¹⁵⁶ A bíróság parkjáról, a bírói karról és a már említett társasági összejövetel alkalmából készült képek a Berettyóújfalvai Királyi Járásbíróságot korábban bemutató kiállításokon és kötetben is szerepeltek.¹⁵⁷ (33–34. kép)

33–34. kép. A Berettyóújfalvai Királyi Járásbíróság parkja, 1931 (Gy N. 868/1–2.)

156 Gy. N. 877/7. Közölve Pl. K. Sándor 2008. 37.

157 Gy. N. 868/1–5. Itt kell megjegyeznünk, hogy a berettyóújfalvai járásbírószék történetét bemutató kötetben (Megyeri-Pálffy 2017) megjelent, a Barcsay-hagyatékából származó fotók egy része csak papírképen maradt ránk, és a Bagossy család őrzi. Ezen felvételek készítője nem ismert, feltételezhető, hogy nem id. Barcsay László. (Pl. Bagossyné i. m. 85., Sándor 2017: 113.)

35. kép. Antant-küldöttség Berettyóújfaluban (Gy. N. 872/11.)

36. kép. Gömbös Gyula Berettyóújfaluban (Gy. N. 877/9.)

37. kép. Balogh bácsi konflisán, 1933 (Gy. N. 882/12.)

38. kép. A „herpályi kúria” (Gy. N. 880/10.)

Események

Berettyóújfaluban a legkorábbi két kép 1920. március 24-én készült, amikor a település a román hadsereg megszállása után visszakерült a Magyar Királyság fennhatósága alá.¹⁵⁸ Az erre az alkalomra érkező antant-küldöttséget örökítette meg a vasútállomáson a fiatal Barcsay László.¹⁵⁹ (35. kép)

Gömbös Gyula miniszterelnök 1933. szeptember 10-én Berettyóújfaluban járt, amikor a kormánypart – új nevén a Nemzeti Egység Pártja¹⁶⁰ – az 1935-ös választások előtti „zászlóbontó” nagygyűlését tartotta.¹⁶¹ Barcsay két felvételén a miniszterelnököt autójában ülve, kalapjával integetve láthatjuk.¹⁶² (36. kép)

Településkép

Érdekes módon a két világháború közötti Berettyóújfaluról – a járásbírószágon kívül – alig találunk képet a Barcsay-archívumban. Mindössze egy korai (1920-ra datált) felvétel készült az Újfalut és Berettyószentmártont összekötő közúti hídról¹⁶³, (46. kép) és egy további a herpályi Csonka toronyról.¹⁶⁴ (44. kép)

Taxik, kocsik

A Barcsay család hétvégeken, nyaranta sokat járt még ki Zsákára.¹⁶⁵ Ilyenkor bérkocsival utaztak, így berettyóújfalui vonatkozásuk miatt ide tartozik a Dancsházi-taxiról, a nagy hóban elakadt Kleintaxiról, illetve a „Balogh bácsi konflisán” ülő családról készült felvétel.¹⁶⁶ (37. kép)

Későbbi fényképek

A háború utáni meghurcoltatás időszakában id. dr. Barcsay László abbahagyta a naplórászt¹⁶⁷, fényképeket sem találunk ezekből az évekből. A Barcsay-fotóarchívum későbbi, a 60-as–70-es évekbeli felvételek nagy része feltehetően fiához, ifj. dr. Barcsay László nevéhez köthető.

158 Sándor–Török 2008: 43.

159 Gy. N. 866/10., ill. 872/11. Ez utóbbi közölve: Új Tükör, 1980. márc. 2. 45.

160 Gömbös Gyula 1932. október 17-én miniszterelnöki kinevezése után az Egységes Párt az addig hivatalos *Keresztény-Keresztény Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt* megnevezést a *Nemzeti Egység Pártja* (NEP) névvel váltotta fel. Révai Nagy Lexikona 1935: 632.

161 Magyarország. 1933. szept. 12. (VIV. évf. 206) 3. A nagygyűlésről részletesen: Budapesti Hírlap 1933. szept. 12. 1–2. A miniszterelnök ez alkalommal Berettyóújfalutól és további öt bihari községtől díszpolgári címet kapott. 8 Órai Újság 1933. szept. 12. 3–5.

162 Gy. N. 877/9. és 10.

163 Gy. N. 872/1.

164 Gy. N. 869/7.

165 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 28.

166 Gy. N. 872/4. és 5. (utóbbi közölve: Dankó i. m. 76.), illetve Gy. N. 882/12. (A bérautókról lásd: Barcsay-émlékiratok V. Újfalusi panoptikum V.)

167 Bagossyné i. m. 88.

1965-ben készültek tárgyfotók a berettyóújfalui református egyház régi úrasztali edényeiről: két ónkupáról és egy úrasztali kantáról.¹⁶⁸ Ebben az időben készült néhány színes, 6×6 cm-es negatív filmkocka a település néhány nevezetesebb épületéről: a két templomról (40–41. kép), az ekkor már vasbolti raktárnak használt, de még a jellegzetes homlokzati díszeket nyomokban tartalmazó zsinagógáról, a leventeházról (42–43. kép), a herpályi Csonkatoronyról, és egy a herpályi kúriának nevezett – később gyermekrendelőként hasznosított – házról.¹⁶⁹ (38. kép) Ebbe a sorba illeszkedik két felvétel a község határáról: az egyik a 42-es főutat ábrázolja, másik a „nádasnak” nevezett vízzel borított határrészlet.¹⁷⁰

Az 1960-as években a fiatal erdőmérnök megörököltette szülőfaluja római katolikus és református templomát¹⁷¹, illetve kilenc felvételt is készített a „városligeti tóról”.¹⁷² (39. kép)

1970 körül készült annak a doboznak a tartalma, amelybe a következő színes és fekete-fehér negatívok kerültek: Berettyóújfalui határából egy öreg tanyaház (két felvétel), Csonkatorony (két felvétel), a Tisza István utcán – a mai József Attila utca – egy régi parasztházról három kocka.¹⁷³

Feltehetően szintén a település határában készült kép egy régi házról, gémeskútról, gulyáról, libalegelőről.¹⁷⁴

Az ifjabb Barcsay egy fekete-fehér sorozatot is beillesztett a múzeumnak átadott fotóarchívumba, amelyet 1976-ra datált, és parasztszekereket ábrázol: három kép egy számárfogatot, két, a víztorony mellett álló kocsit (45. kép), és további öt kép négy különböző szekeret.¹⁷⁵

39. kép. A „városligeti tó” (Gy. N. 893/6.)

168 Gy. N. 880/1–5. A felvételeket id. Barcsay László készítette 1973 februárjában. Erről lásd: Barcsay-émlékiratok II. 84–86.

169 Gy. N. 880/8–12.

170 Gy. N. 880/16. ill. 7.

171 Gy. N. 892/1–5.

172 Gy. N. 893/1–9.

173 Gy. N. 899/1–6. A mai József Attila utcán a régi házak helyén a József Attila-lakótelep épületei állnak.

174 Gy. N. 899/7–13. Két, a gulyáról készült képen látható maga a gulyás is, és egyik háttérben pedig a vasúti Berettyó-híd látszik.

175 Gy. N. 894/1–9.

40. kép. Római katolikus templom (Gy. N. 892/1.)

41. kép. Református templom (Gy. N. 892/5.)

42. kép. Zsinagóga mint vasraktár, 1965 (Gy. N. 880/9.)

43. kép. Az egykori leventeház (Gy. N. 880/8.)

Egyéb helyszínek

A családi képeknek nem csak Zsáka és Berettyóújfalú volt a helyszíne. Megemlítendő a két Barcsay lány férjhezmenetele utáni lakóhelyük: a rákóczi falvi református parókia,¹⁷⁶ illetve Székely Anna fivére, Székely Ödön hévízgyörki lelkész lakása,¹⁷⁷ továbbá másik testvérének, Pongrácz Józsefné Székely Etel pápai háza.¹⁷⁸

A család gyakran nyaralt Hajdúszoboszlón, négy esztendőben is készültek a fürdőben családi képek.¹⁷⁹

Egy fotón egy felvonulást látunk macskaköves utcán, az elöl vonulóknak egy levente tiszteleg. A lista szerint Furta lehet a helyszín, de mind ez az adat, mind az évszám (1928) kérdőjellel szerepel.¹⁸⁰

Az 1920-as évek végén, a 30-as évek elején készülhetett az a kép, amelyen a család a Furta és Berettyószentmárton között álló, 1775-ben épült, 1935-ben lebontott kispópostsági kápolna előtt látható.¹⁸¹

Ugyancsak egy családi kirándulás emléke lehet az 1930-ban Bakonszegen, a fákkal és kerítéssel körülvett Bessenyei-síremléket megörökítő felvétel is.¹⁸²

*

Ismertetésünk célja a Bihari Múzeumban őrzött negatívak segítségével, illetve azon keresztül bemutatni a vidéki értelmiségi Barcsay család életének azt a részét, amelyet a fényképező apa, majd a fotóarchívumot a múzeumi gyűjteménynek ajándékozó fia láttatni akart velünk.

A fényképeket készítésük helyszíne szerint csoportosítva mutattuk be. A fotózást tanuló fiatal Barcsay László a debreceni iskolai években a megörökítette a környezetét: diáktársait, iskolavárosának tereit. Zsákán az otthon, a hazai táj, a családi élet mellett a szülőfalú utcái, illetve lakosai jelennek meg témaként. Berettyóújfaluban a fiatal családapa

176 Gy. N. 887/17–19., a felvételek ideje: 1936, Gy. N. 867/27–28., Gy. N. 886/16–17. A felvétel ideje: 1952. Nincs kizárva, hogy a későbbi felvételeket ifj. Barcsay László készítette.

177 Gy. N. 859/26.

178 Gy. N. 889/10–11.

179 Gy. N. 884/ 11. és 12. (1932-re és 1933-ra datálva), és Gy. N. 870/1–9. 1934-re és 1935-re datálva. A fürdői képekről lásd *A Barcsay család utazásai c.* fejezetet.

180 Gy. N. 872/17.

181 Gy. N. 867/1. Baranyi–Jordán 1998. 66–67. A kép közölve ugyanitt: 66.

182 Gy. N. 869/8. Bessenyei György síremlékét a cserkészek is ápolták, lásd erről bővebben e kötetben Csarkó Imre írását.

fókuszában elsősorban a gyermekei, a család áll, a három településen kívül, más helyszínen készült képek is e téma köré csoportosíthatóak. A leginkább berettyóújfalui, főként a települést dokumentáló 1960–70-es évekből való felvételeket valószínűleg ifj. Barcsay László készítette.

A Barcsay-fotóarchívum itt bemutatott részének nagyobb hányada a XX. század első fele vidéki polgári életének tárgyi környezetét dokumentálja a családi fényképeken, amelyek segítségével különböző szempontokból is vizsgálható az egykori életmód, viselettörténet stb.¹⁸³ Ugyanakkor ezek a fényképek – a később, ifj. Barcsay László fényképeivel együtt – kiváló forrásul szolgálhatnak a helytörténet-kutatásnak is a megörökített településrészletek és helyi történelmi események révén.

44. kép. A herpályi Csonkatorony 1930 körül (Gy. N. 869/7.)

183 Valamennyi kép értékelhető divatfotóként is: az öltözékek, frizura stb. vizsgálatára alkalmasak. Lakatos 1988: 15.

45. kép. Parasztszekér a víztoronynál, 1976 (Gy. N. 894/5.)

46. kép. Berettyóújfalú és Berettyószentmárton közötti hídja, 1920 körül (Gy. N. 872/1.)

Irodalom

BAGOSSYNE Körtvélyesi Mária

2017 Királyi járásbírósi elnökből napszámos – Dr. Barcsay László életrajza. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen. 79–92.

BALASSA Sándor

1958 *A debreceni Aranybika Szálló története*. Budapest

BARANYI Béla – JORDÁN Sándor (szerk.)

1998 *Furta krónikáskönyve*. Furta

BOTKERT.UNIDEB.HU

2018 A botanikus kert története. http://botkert.unideb.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=93 (A letöltés ideje: 2018. 07. 08.)

CSOHÁNY János

1988 A korszakváltások évszázada. In: Barcza József (szerk.): *A debreceni Református Kollégium története*. Budapest. 192–300.

DEA.LIB.UNIDEB.HU

1918 A vígszínház színlapja, 1918. szeptember 15–16. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/208062/bibPLA00008738.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

1919 A vígszínház színlapja, 1919. június 10–16. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/209689/bibPLA00009178.pdf?sequence=4&isAllow> (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

DKV.HU

2018 A DKV Zrt. története. <http://www.dkv.hu/tortenet> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

FEHÉR András

1997 A forradalmak Debrecenben. In: Orosz István (főszerk.): *Debrecen története 3. kötet*. Debrecen. 419–452.

G. SZABÓ Botond

1988 A Kollégium épületeinek története. In: Barcza József (szerk.): *A debreceni Református Kollégium története*. Budapest. 351–392.

JORDÁN Sándor

1996 *Zsáka falukönyve*. Zsáka

2000 A zsákai juhászatról. I. *Rálátás*. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. I./4. sz. 6–12.

2001 A zsákai juhászat II. *Rálátás*. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. II./1. sz. 21–28.

KARAI Sándor

1917 *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1916–17. iskolai évről*. Debrecen

K. SÁNDOR Mária

2008 *„Séta a faluvárosban” – Berettyóújfalun egykor és ma*. Berettyóújfalun

LAKATOS Mária

2008 Miről tudósít egy családi fényképgyűjtemény? *Fotóművészet* 1988/4. 11–22., 54–55.

LEXIKON.KATOLIKUS.HU

2000 Liszt Nándor. <http://lexikon.katolikus.hu/L/Liszt.html> (A letöltés ideje: 2018. 07. 08.)

MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.):

2017 *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen

MAZSU János

1990 Egy debreceni bérpalota és lakói a századelőn. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 17. 63–85.

MUSELLO, Christopher
1983 A családi fényképek és a vizuális kommunikáció vizsgálata. In: Bán András – Forgács Péter (szerk.): *Vizuális antropológiai kutatás munkafüzetek. II. kötet.* 27–70.

RÉVAI NAGY LEXIKONA
1935 *XXI. kötet. Kiegészítés: A–Z.* Budapest

SÁNDOR Mária
2017 Személyi adattár. A Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság dolgozói 1872 és 1944 között.
In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban.* Debrecen. 105–114.

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter
2007 Egy magángyűjtemény margójára. A Barcsay-fotóarchívum a Bihari Múzeum gyűjteményében.
Rálátás. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. VIII/1. sz. 39–45.

TAAR Ferenc
1986 Színházi élet. In: Tokody Gyula (főszerk.): *Debrecen története 4. kötet.* 361–378.

VÁRADI József
1998 *Tiszántúl református templomai.* Debrecen

Mária Sándor: Berettyóújfalú, Zsáka, and Debrecen in the 20th century represented by the photographs of the Barcsay family

Dr. László Barcsay (1897–1979) was an enthusiastic photographer from his early childhood. Items of the Barcsay archives, the collection of negatives donated to Bihari Museum include photographs of Zsáka, his place of birth, depicting the settlement and its residents between 1905 and 1940. Images of the “Civis” town and students’ life in Debrecen were taken in the 1910s and 1920s. In the 1920s he moved to Berettyóújfalú, and photographed mainly his family and small children. Dr. László Barcsay Jr. (1930–2015) succeeded his father in photography, and we can discover the urban landscape of the 1960s and 1970s from his photos taken in Berettyóújfalú.